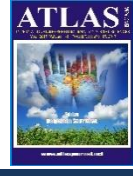

ATLAS INTERNATIONAL REFERRED JOURNAL ON SOCIAL SCIENCES

ISSN:2619-936X

Article Arrival Date: 20.05.2018

Published Date:27.07.2018

2018 / July

Vol 4, Issue:10

Pp:764-774

Disciplines: Areas of Social Studies Sciences (Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines in Social Sciences)

İSLAM HUKUKUNDA İSTİHALE VE İSTİHLAK

METAMORPHOSIS AND CONSUMPTION IN ISLAMIC LAW

Alpaslan ALKIŞ

Dr. Öğr. Üyesi, Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, alpaslanalkis@gmail.com

ÖZET

İnsanın ihtiyacı olan gıda ve ilaç maddeleri helal yollardan elde edilebilmelidir. Günümüzde gelişen sanayi tipi üretimde hammaddelere eklenen katkı maddeleri ve bunların maddede ortaya çıkardığı değişim ve dönüşümler karşımıza çıkarmaktadır. Hızla çoğalmakta olan bu maddeler karşısında hangi maddenin helal, hangisinin haram olduğu, hangisinin ana maddesinin ne olduğu, bunların nasıl bir dönüşüm ve değişime uğradığı gibi hususlar hayli karmaşık bir hal almıştır. Bu meseleyi çözebilmek için fıkıh kitaplarımızda temiz ve necis maddelerin birbirine dönüşüp karışarak fiziksel veya kimyasal değişim durumları için kullanılan istihale ve istihlak kavramlarının incelenmesi ve yorumlanması lazımdır. Yenilmesi, içilmesi haram kılınmış ya da dinen necis sayılan az miktardaki bir madde, helal ve temiz olan diğer bir maddeye karışarak renk, koku ve tat'tan oluşan özelliklerini kaybedip helal madde içinde kaybolarak fiziksel değişime uğraması veya bu karışım nedeniyle maddenin kimyasal yapısının değişmesi durumları istihlak ve istihale olarak değerlendirilmekte ve değişime uğrayan bu maddelerin dinen haramlığı ve necis olma özelliği ortadan kalkmaktadır. Ancak her istihale ve istihlak haramı helal kılmamaktadır. Bu bilgiler ışığında çalışmada istihale ve istihlak'ın ne olduğu ve bunların hangi durumlarda haramı helal kılma durumunun ortaya çıkacağına ilişkin hususlar değerlendirilmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: İstihale, İstihlak, Kimyasal Dönüşüm, Fiziksel Dönüşüm, Gıda, Hukuk.

ABSTRACT

Food and drug substances that human beings need should be obtained in halal way. Today, developing industrial production shows that substances added to our agents and raises them against changes and transformations that occur in the material. In this case, it gets highly complicated to understand that which substance is halal or not, what the base material of them is and how they are subject to change and transformation. In order to solve this issue, the terms used for metamorphosis and consumption in fiqh book used for mingling clean and unclean substances and their physical and chemical changes need to be examined and interpreted. The substances that are forbidden to drink or eat get eliminated as being haram if they undergo a physical change or change of status of the chemical structure due to the mixture and are considered as metamorphosis. However, each metamorphosis and consumption can not be considered as halal. In the light of these information, the study aims to evaluate the issues what metamorphosis and consumption mean and in which conditions they turn haram into halal.

Keywords: Metamorphosis, Consumption, Chemical Transformation, Physical Transformation, Food, Law

1. GİRİŞ

Evreni dikkatlice incelediğimizde var olan her şeyde bir uyum ve dengenin olduğunu görüyoruz. Bu uyum ve denge canlı cansız bütün nesnelere vardır. Evrende var olan canlı ve cansız yapılar kendi içlerindeki dengeden sapmadan sürekli bir oluşum ve değişim halindedirler. İslam dininin insanoğlunun biricik yaşamsal ihtiyacı olan gıdalar konusunda hassas davrandığını bu sebeple kimi yiyecekleri yasakladığını biliyoruz. İşte bu yiyeceklerin ekosistemde kendiliğinden değişimi veya insan eliyle değiştirilmesi durumunda helallik ve haramlığında bir değişim olup olmayacağı istihale ve istihlak kavramları çerçevesinde ele alınmaya çalışılmıştır.

Günümüzde dünya nüfusunun artması ve nüfusun çoğunluğunun şehirlerde yaşaması ile birlikte artan gıda ihtiyacının karşılanması amacıyla hazır gıda sektörü her geçen gün daha da büyümektedir. Hazır gıda sektöründe çoğunlukla kullanılan gıda katkı maddeleri ve GDO'ların haram veya helallikliği ciddi tartışmalara sebep olmaktadır. Gıda katkı maddeleri ve GDO'lar ele alınırken istihlak ve istihale bu tür

maddeleri helal veya haram kabul etmemizde önemli iki referans noktasıdır. Bu sebeple bu iki kavramın doğru anlaşılıp yorumlanması çok önemlidir. Bu iki terimin tam olarak neyi ifade ettikleri çok net olarak ortaya koyulmadan üretilmiş gıdaların hükmünü tespit etmek mümkün değildir. Klasik fıkıh kaynaklarında istihale haramlığı sabit bir maddenin helalleşmesi veya helal olduğu belli olan bir maddenin haram olmasına sebep olan bir etki durumu olarak bahsedilmiştir.¹

2. İSLAM HUKUKUNDA İSTİHÂLE VE İSTİHLÂK

Günümüzde hazır gıda sektöründe üretilen gıdalarda farklı özellikteki birçok gıda bir arada kullanılabilmektedir. Özellikle hazır gıda endüstrisinde kullanılan gıda katkı maddelerinin İslam'ın haram veya necis kabul ettiği bir maddeyi içerip içermediği Müslümanlar açısından son derece önem arz etmektedir. Buna göre alkol, domuz, kan ve şer'î usullere göre boğazlanmamış hayvanlardan elde edilen birçok gıda katkı maddesi, yiyecek ve içecekler katılmaktadır. İşte kökeni haram olan katkı gıda maddelerinin katıldığı yiyecek ve içeceklerin dinî hükmünü anlama, istihlâk veya istihalenin hükmünü bilmeye bağlıdır. Fıkıh kitaplarında bazen istihlak ve istihale kavramları birbirinin yerine kullanılmıştır. Bunun iki sebebi vardır: Birincisi, bazı müçtehitlerin hüküm olarak istihlâk ve istihaleyi aynı değerlendirmeleri ve her ikisi neticesinde de haram maddelerin helâle dönüşeceğini söylemeleridir. Diğer sebebi ise, o günün şartlarında bu ayrımı yapmanın çok kolay olmamasıdır² denilebilir.

2.1.İstihale

İstihale حَوْلُ kökünden türemiştir ve değişmek, değişikliğe uğramak, dönüşmek anlamlarına gelir.³ İstihalenin terim manalarına baktığımız zaman bir şeyin tekrara aynı hale gelmeyecek şekilde yapısının değişmesi bir maddenin bilinen ilk halinden farklı olarak bir halden başka bir hale dönüşmesi suyun sıcak iken soğuması gibi görünüşü aynı olsa da özü itibarıyla değişmesi aynı pis olan bir maddenin değişikliğe uğrayarak başka bir yapıya dönüşmesi necis bir maddenin bütün sıfatlarıyla değişip bunun sonucunda isminin de değişmesi gibi tanımlamalar yapılmıştır.⁴

İstihale maddenin dış görünüşünde değil, aslında, yani temel yapısında meydana gelen bir değişikliği ifade eder. Nitekim İbn Abidin istihalenin maddenin sadece vafında meydana gelen bir değişiklik olmadığını aslında maddenin hakikatının başka bir hakikate dönüşmesi olduğunu belirtmiştir.⁵ Bu durumda istihale kavramı maddenin yapısında meydana gelen kimyasal değişimleri ifade ediyor demek mümkündür.

İstihale fıkıh ıstılahında necis ve haram olan bir maddenin, hakikat ve mahiyetinin değişmesiyle temiz ve helal bir hâle dönüşmesi manasında kullanılmaktadır. Ancak istihâle için, bir maddenin kimyasal yapısındaki değişimden ziyade, bir dönüşümün gerçekleşmesi gerekir. Zira pişen yemeklerin bile molekül yapılarında veya moleküller arası bağlarda bir kısım kimyevî değişiklikler olmaktadır. Fakat buradan yola çıkarak, pişmiş bir yemeğin önceki hâlinde tamamen farklı bir madde olduğunu iddia edemeyiz. Bu açıdan bir maddedeki değişikliğin istihâle olarak isimlendirilebilmesi için, o maddenin aslı ve vasfıyla önceki hâlinde tamamen farklı yeni bir maddeye dönüşmesi gerekmektedir.⁶

Kimyasal dönüşüm olarak istihale; bir molekülü elementlere veya kimyasal köklere ayırma işlemidir. Bu işlemde sonra ortaya çıkan yeni madde, vasıf olarak da öncekinden farklı olmalı ki kastedilen istihale gerçekleşsin. Buna göre helal ve temiz kılıcı istihalenin gerçekleşmesi için iki şart vardır: 1. Madde element veya kimyasal köklere ayrılmalı, 2. Açığa çıkan maddeler öncekinden vasıf olarak tamamen farklı olmalıdır. Mesela pis bir yağ, sabuna dönüştürüldüğü zaman kimyasal dönüşüme uğradığı gibi sabun vasıf itibarıyla da yağdan tamamen ayrı bir maddedir. Yine, H₂SO₄ (sülfürik) asidini ele alalım. Bunun şimdilik necis olduğunu düşünelim. Bu molekülü parçaladığımızda mesela 2 tane hidrojen atomu (elementi) ve SO₄ (sülfat) kökü ortaya çıkar. (Kimyasal kök bir element olmayıp farklı atomlardan meydana gelmiş atomlar grubudur ki element gibi tepkimeye girer ve yeni maddelerin oluşumunu gerçekleştirir). Şimdilik necis olarak düşündüğümüz sülfürik asitten bu

¹ Orhan Çeker, "İstihale", 1. Ulusal Helal ve Sağlıklı Gıda Kongresi, 2011: 19.

² Yüksel Çayiroğlu, İslam Hukukuna Göre Helal Gıda, 2014:278.

³ Râgıb el-İsfahani, el-Müfredat, 1986:266; İbn Manzûr, Lisânü'l-Arab, 1990:II/184.

⁴ Çayiroğlu, 2014:210.

⁵ İbn Abidin, 2000: I/136.

⁶ Yüksel Çayiroğlu, İslam Hukukuna Göre Gıda Katkı Maddeleri, 2015:338.

parçalanmadan/ istihaleden sonra açığa çıkan H ve SO₄ parçaları temizdir. Artık bu parçalardan üretilecek olan yeni maddelerin hepsi temiz olur. Mesela O eklenerek H'den su elde edilse veya Na eklenerek SO₄'den Na₂SO₄ (sodyum sülfat) elde edilse bu maddeler temiz olur. Buradaki istihale olayı necisi temiz ve haramı helal kılan istihale örneğidir. Çünkü tepkime ve parçalanma neticesinde hem yeni maddeler ortaya çıkmış hem de bu yeni maddeler vasıf olarak öncekinden farklıdır. Kimyasal dönüşümün yani istihalenin en canlı örneği toprak tarafından gerçekleştirilmektedir. Toprağa düşen veya gömülen organik madde necis bile olsa toprak tarafından parçalara ayrılarak sonuçta yeni yeni gıda maddelerine dönüşür ki bunların hepsi helal ve temizdir. Toprak organik maddeyi inorganik maddeye çevirir. İşte bu olay, istihaledir. Daha sonra toprakta mineralizasyon olayları başlar. Mineralizasyona geçilmeden bile istihale gerçekleşmiş olur. Mesela toprağa düşen domuz parçalarına ayrılır, derken bitkiler o parçaları kullanır, yeni yeni gıda maddeleri olarak bize takdim eder. Aslı necis olan domuz, toprakta gerçekleşen işlemlerle temiz ve helal hale gelmiş/getirilmiş olur.⁷

İstihâle yoluyla bir şeyin mahiyeti ve yapısı değişince onun eski hükmü kalkar, yeni dönüştüğü şeyin hükmünü alır. Bu durum sonucunda hüküm değişir, haram olan bir madde helale dönüşebilir. Fakihlere göre bir şey, kimyasal işlem görerek, yanarak, sirkeleşerek veya içine bir şeyler konularak veyahut da rüzgâr ve güneşin tesiri ile istihâle geçirebilir. Bu durumda necâsetin buharı, dumanı, külü temizdir. İnsan veya hayvan dışkısı güneş ve rüzgârda uzun bir süre kalıp taş veya toprak haline gelir ve necâset vasfı ondan kalkarsa temiz bir hale gelmiş olur.⁸

Her değişim veya dönüşüm istihale değildir. Zira pis bir şıra veya şarap, içine herhangi bir pislik düşüp dağıldıktan sonra sirkeye dönüşmekle, yine pis olan bir süt peynir yapılmakla veya pis bir buğday öğütülmekle, unundan ekmek yapılmakla ya da pis bir susam, yağı çıkarılmakla temiz olmaz. Çünkü bu katılan necis maddelerde bir değişim, istihâle, söz konusu değildir. Zira pis sütün yoğurda dönüşmesi örneğinde sütü pis yapan madde fermantasyona dâhil olmaz. İçine idrar dökülmüş bir süt yoğurt yapılsa yoğurt olan sadece süt kısmıdır; idrar kısmı değişikliğe uğramaz, fermantasyona girmediği için de pis olarak kalır. Şarabın içinde bir fare bulunur da o fare atılır ve şarap sirkeleşirse fare şişmiş bulunduğu takdirde sirke pistir. Çünkü şişince cüzleri dağılır. Şarabın sirkeye dönüşmesi pis cüzlerin temizlenmesini gerektirmez. Aynı şekilde bir köpeğin salyası meyve suyuna düşse ve o meyve suyu önce şaraba, ardından da sirkeye dönüşse o sirke helal olmaz. Çünkü köpeğin salyası hala orada duruyordur, sirkeye dönüşmemiştir. Dolayısıyla bu örneklerde istihâle söz konusu değildir.⁹

Bir maddenin istihâle sonucu tamamen başka bir maddeye dönüşmesi halinde hükmü değişecektir. Zira Kur'an-ı Kerim'e ve Hz. Peygamber'den nakledilen rivayetlerde buna örnekler bulunmaktadır. Mesela: *"Hurma ağaçlarının ürünlerinden ve üzümlerden hem sarhoşluk veren şey hem de güzel rızık elde edersiniz. Aklını kullanan bir topluluk için bunda kesin bir belge vardır"*¹⁰ ayetinden anlaşılacağı gibi aslen helal olan hurma ve üzümde yine helal olan bir içecek üretilebildiği gibi sarhoş edici vasfından dolayı haram olan içecekler de üretilebilmektedir. Demek ki maddenin bir yapıdan başka bir yapıya bürünmesi, onun hükmünün de değişmesi sonucunu doğurmaktadır. Yine üzüm şırası, içildiğinde kişiyi sarhoş etmez. Sarhoş edebilmesi için o şıranın yapısının (kimyasının) değişmesi gerekir. Bu da fermantasyon yoluyla gerçekleşir. Helal olan şıranın kimyası değişip sarhoş edici içkiye dönüşürse bu takdirde haram olur. Ardından bu içki yeniden bir kimyasal değişiklikle sirkeye dönüşse hükmü değişir ve bu sefer helal olur. Sirkenin helal olduğu ise, "Sirke ne güzel katıktır!"¹¹ hadisiyle teyit edilmiştir.¹²

Görüldüğü üzere bir madde istihâle suretiyle helal iken harama veya haram iken helale dönüşebilmektedir. Önemli olan, bu işlemde sonra ortaya çıkan yeni maddenin vasıf olarak da öncekinden farklı olmasıdır ki istihâle gerçekleşsin. Buna göre istihâlenin gerçekleşmesi için necis maddenin element veya kimyasal köklere ayrılması ve açığa çıkan maddelerin öncekinden vasıf olarak

⁷ Çeker, 2011: 19.

⁸ Yahya Şenol, Kur'an'a Göre Hayvansal Gıdalarda Helallik Ölçüleri, 2013:73.

⁹ Hamdi Döndüren, "Kur'an ve Sünnete Göre Helal-Haram Gıdalar ve Kimyasal Değişim (İstihâle ve Tegayyür)", İslam Fıkhi Açısından Helâl Gıda Sempozyumu, 2009:67; Abdulaziz Bayındır, İslam Fıkhi Açısından Helal Gıda Sempozyumu, 2009:126; Şenol, 2013:76.

¹⁰ Nahl, 16/67.

¹¹ Müslim, Eşribe, 164-169; Ebû Dâvûd, Et'ime, 39; Tirmizî, Et'ime, 35; Nesâî, Eymân, 21; İbn Mâce, Et'ime, 33; Dârimî, Et'ime, 18.

¹² Şenol, 2013:89-90.

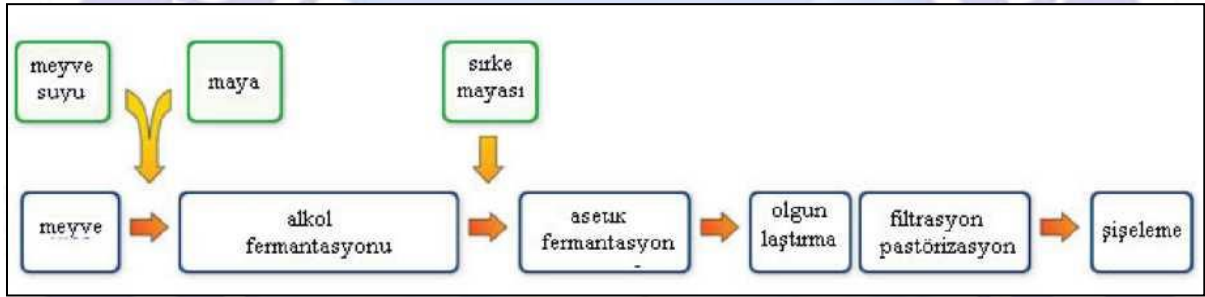
tamamen farklı olması gerekir.¹³

2.1.1.İstihale İle İlgili Fıkıh Kitaplarında Bahsedilen Konular

İstihale konusunun mezhepler tarafından genelde geyik kanının misk olması, içkinin kendiliğinden veya herhangi bir vasıta ile sirkeleşmesi, kendiliğinden ölmüş bir hayvan (meyte), domuz veya köpeğin tuzlaya düşüp tuza dönüşmesi, tezeğin yanarak kül olması, necis yağın sabun yapılması, lağım karışan çamurun kuruyup eserinin kaybolması, necâsetin toprağa gömülüp zamanla eserinin kaybolması gibi örneklerle açıklandığını görmekteyiz.¹⁴

2.1.1.1.Şarabın Sirkeye Dönüşmesi

Sirke şeker içeren yaş veya kuru meyvelerden çeşitli işlemlerden geçirilerek elde edilir. Sirke yapımında iki aşama vardır. Birinci aşamada mayalar alkole çevrilir (etanol). İkinci aşamada üretilen etil alkol sirke bakterileri tarafından oksijen yardımıyla sirkeye dönüştürülür (asetik asit). Yani kısaca sirke yapılması amaçlanan malzemelerden (elma, üzüm, arpa vb.) mayalanma yoluyla önce etil alkol oluşması sonra da oksijen yardımı ve mayalanmanın devam etmesi ile etil alkolün asetik aside dönüştürülmesi ile elde edilir. Sirkeleşmenin meydana gelmesi için ortamda bol oksijen bulunmalı ve hava sıcaklığının da 15 derecenin üzerinde olması gerekmektedir. Sirkenin oluşmasında mayalanmanın doğal süreci meyve (sirke veya alkol elde etmek için hazırlanan üzüm, elma, bal, çeşitli meyveler, arpa vb.) →alkol→sirke şeklindedir ve geri dönüşümsüzdür. Dolayısıyla ister kendi kendine ister müdahale edilerek olsun sirkenin oluşum aşamasında sirke olmadan bir önceki merhalede alkolleşme vardır. Alkolleşmeden sonra sirke oluşur.¹⁵

Müçtehitler herhangi bir müdahale olmaksızın kendiliğinden sirkeye dönüşen şarabın helal olacağı fikrindedirler.¹⁶ Fakat insan müdahalesiyle sirkeye dönüştürülen şarabın hükmü hakkında ihtilâf edilmiştir. Hanefî mezhebi başta olmak üzere, meşhur görüşüne göre İmam Malik, Evzaî, Leys b. Sad ve bir görüşüne göre Ahmed b. Hanbel bunu caiz görürken; Şafîî ve Zâhirî mezhepleriyle meşhur olan görüşüne göre Hanbelî mezhebi caiz görmemiştir.¹⁷

Hanefiler, şarabın sirkeye çevrilmesini bozuk bir cevherin ıslah edilmesidir şeklinde yorumlamışlardır. Çünkü sirkeye dönüşen şarabın sarhoş edici özelliği yok olmaktadır. Yani içkinin haram olmasındaki illet ortadan kalkmaktadır. Bunun insan eliyle veya kendiliğinden olmasının sonucu değiştirmedığı belirtmişlerdir. Sirkeye dönüştürme işlemi şarap olma özelliğini ortadan kaldırmaktadır. Sirke durumuna geldikten sonra artık içilmesinde bir sakınca görülmemiştir.¹⁸ Hanefiler Peygamberimizin içkinin haram kıldığı ayetleri inince bunların sirkeye dönüştürülmesini değil de dökülmesini emretmesi hadisinin halkın içme adetini önlemeye yönelik olduğu şeklinde yorumlanmıştır.¹⁹ Çünkü bu emir geldiğinde Hz. Peygamber içkinin dökülmekle kalmayıp içinde buldukları kapların dahi kırılmasını emretmiş bu sebeple bu meselenin önemini açısından önemlidir.²⁰ Fakat daha sonra çeşitli

¹³ Çeker, 2011:20.

¹⁴ Zuhayli, İslam Fıkıh Ansiklopedisi, 1994:I/75; Şenol, 2013:73.

¹⁵ Adem Elgün, "Şarabın Sirkeye Dönüşümü", 1.Ulusal Helal ve Sağlıklı Gıda Kongresi, 2011: 19.

¹⁶ İbn Rüşd, Bidâyetul-Müctehid, 1975:I/475; Zuhayli, el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletuhü, 1985:VI/160.

¹⁷ Serahsî, el-Mebsût, 2008:XXIV/22; İbn Kudâme, el-Mugnî, 1997:I/294.

¹⁸ Serahsî, el-Mebsût, 2008:XXIV/22-23; Kâsânî, el-Bedâ'î, 1982:VI/454-455.

¹⁹ Kâsânî, 1982:X/453.

²⁰ Kâsânî, 1982:V/114.

isimlerle adlandırılan içki kaplarının temizlenip kullanılmasına izin vermesi²¹ şarap içme alışkanlığı olan bir milletin bu alışkanlıktan vaz geçirmeye yönelik bir uygulama olarak görülmektedir.²²

Şafîiler ve Hanbelîler kendiliğinden sirke haline gelen şarabın yeni bir madde olduğunu söyleyerek bu konuda Hanefîlerle aynı görüşü paylaşmaktadırlar ancak insan eliyle şaraptan sirke elde edilmesi durumunda elde edilen sirkenin tahir olmadığını yani eldeki malzeme kendiliğinden değil müdahale ile sirke olursa bunun malzemenin tabiatından değil dış müdahaleden kaynaklanmasından dolayı necasetin devam ettiğini dolayısıyla helal olmadığını söylemişlerdir.²³

2.1.1.2.Ceylan Kanından Misk Elde Edilmesi

Şafîiler, “Misk, kokuların en güzelidir”²⁴ hadis-i şerifi ile Hz. Âişe'nin Allah Rasûlü'nün misk kokusunu süründüğüne dair rivayetine dayanarak, ceylandan elde edilen miskin temiz olduğunu söylemişlerdir. Her ne kadar miskin aslı kan olsa da, konuyla ilgili hadisler ondaki necaset ve haramlık vasfını nefyederler. Ancak miskin elde edildiği maddenin, ceylandan canlıyken veya öldükten sonra ayrılmasına göre hükmün değişeceği, canlıyken ayrılması durumunda bunun ve bundan elde edilen miskin temiz olduğu, aksi takdirde her ikisinin de veya miskin değil sadece onun elde edildiği maddenin necis olduğu söylenmiştir.²⁵

2.1.1.3.Tuzlaya Düşen Eşegin Veya Köpeğin Tuza Dönüşmesi

Fıkıh kaynaklarımızda istihaleye verilen diğer bir örnek haram olan domuz eşek veya benzeri bir hayvanın tuzlaya düşerek zamanla tuzun etkisiyle eriyip tuz haline dönüşmesidir. İmamı Azam ve İmam Muhammed'e göre bunların düştüğü yerin tuzu ve bunların eriyip tuz haline dönüştükleri hali temizdir. İmam Yusuf'a göre temiz değildir.²⁶ Bu konuda farklı iki içtihadın oluşu, o zamanda kimyasal tahlillerin yoksunluğundan kaynaklanmakla birlikte, günümüzde sanılanın aksine tuz gölüne düşen bir hayvanın tuz haline gelemeyeceği ifade edilmektedir.²⁷

2.1.1.4.Toprağa Gömülen Necis Bir Maddenin Belli Bir Zaman Sonra Mevcut Özelliğinin Değişerek Toprağa Dönüşmesi

Topraklaşma kimyasal dönüşüme ve dolayısıyla istihaleye verilen en güzel örneklerdendir. Topraktaki mikroorganizmalarının en önemli faaliyetleri toprağa katılan organik artıkların mineralizasyonu yani topraklaşmayı gerçekleştirmektir. Toprakla teması geçen bir organik yapı da hemen bu sürece girer ve yapısında değişimler meydana gelir. Bitkisel ve hayvansal dokular, toprağa karışır karışmaz toprak canlılarının hücumuna uğrayarak parçalanıp ayrılmaya başlar ve mineralizasyona uğrarlar. Toprak canlıları ve özellikle mikroorganizmalar topraktaki bitkisel ve hayvansal artıkları parçalayıp ayrıştırarak enerji gereksinimlerini karşılarlar. Toprak canlılarının bu aktiviteleri ve onların etkinlikleri sonucu üretilen maddeler, topraklara katılarak kimyasal, fiziksel ve biyolojik özelliklerini etkiler ve değiştirir. Topraktaki canlı yaşamı enzimler, karbondioksit su ve çeşitli organik maddeleri üretimi gibi nedenlerle, bitki besinlerini alınabilir duruma dönüştürürler. Çünkü toprak içine düşen her türlü organik maddeyi inorganik maddelere dönüştüren bir yapıya sahiptir.²⁸ İşte istihale denilen olay topraklaşma ile tam olarak gerçekleşir. Mesela toprağa düşen domuz bütün cüzleri ile ayrılarak toprağın kullanabileceği inorganik maddelere dönüşür. Bitkiler o inorganik maddeleri kullanır ve yeni gıda maddeleri olarak tabiata tekrar katar. Aslı necis ve haram olan domuz, toprakta gerçekleşen bu işlemlerle temiz ve helal hale gelir.²⁹

²¹ Müslim, “Eşribe”, 64; Ebû Dâvud, “Eşribe”, 7; Tirmizi, “Eşribe”, 6; Nesâî, “Eşribe”, 40; Ahmed b. Hanbel, Müsned, I, 119.

²² Serahsî, 2008:XXIV/11; Çayıroğlu 2014:229-230.

²³ Nevevî, el-Mecmu', ty:II/575-577; İbn Kudâme,1997:I/299.

²⁴ Müslim, “Hacc”, 222; İmam Malik: III, 388 (908).

²⁵ Mâverdi, el-Hâvî, 1994:V/ 334; Çayıroğlu, 2014:239.

²⁶ Serahsî, 1989:I/45; İbn-î Abidin: 1984:I/554-555; Döndüren, 2009:69.

²⁷ Hüseyin Hüsnü Gündüz, İslam Fıkıhı Açısından Helal Gıda Sempozyumu, 2009:115.

²⁸ Levent Başyigit, “Topraklaşma”, 1.Ulusal Helal Ve Sağlıklı Gıda Kongresi, 2011:34-44.

²⁹Çeker, 2011:20.

2.1.1.5. Tezeğin Yanarak Küle Dönüşmesi

Necis olan bir şey (gübre atıkları gibi) kül haline gelinceye kadar yakmak suretiyle bu maddeler için maksud istihale gerçekleşmiş olur.³⁰

2.1.1.6. Zeytinyağının Sabuna Dönüştürülmesi

Sabun temelde yağ asitlerinin sodyum veya potasyum tuzlarından ibarettir. Sabun bitkisel ve hayvansal yağların uygun maddeler eklenerek (tuz gibi) uygun ısıya maruz bırakılıp kimyasal değişime uğrayan mevcut ilk özelliğinden farklı bir hale uğrayan bir maddedir. Üreticinin tercihinine bağlı olarak parfüm ve boya maddeleri gibi ilave katkıları kullanılabilmektedir.³¹ Böylece pis bir zeytinyağı istihale ile sabun haline getirilmekle temiz hale gelmektedir.³²

2.1.2. İstihale Hakkında Mezheplerin Yaklaşımları

Necis kabul edilen bir maddenin istihale yoluyla temiz bir hale gelip öncekinden farklı bir hüküm alması konusunda mezhepler arasında farklı yaklaşımlar görülmektedir.

2.1.2.1. Hanefî ve Maliki Mezhebi

Hanefiler hamrın ister kendiliğinden isterse insan eliyle olsun sirkeye dönüşmesi hâlinde temiz olacağına ittifak etseler de, şarabın dışındaki necis maddeler konusunda ihtilaf etmişlerdir. İmam Muhammed, hamrın dışındaki necis maddelerin de istihaleye uğradığında temiz hâle geleceği içtihadında bulunurken, Ebû Yusuf ise aksi görüşte içtihat etmiş ve necis bir maddenin istihaleye uğradıktan sonra da necisliğinin devam edeceğini ifade etmiştir. İmam Muhammed'in içtihadına göre tuzluğa düşen bir domuz tuz olursa veya tezek yanarak küle dönüşürse ya da toprağa gömülen necis bir madde belli bir zaman sonra eseri kaybolarak topraklaşırsa temiz hâle gelirler. Ancak Ebû Yusuf necis maddelerin cüzlerinin ortaya çıkan yeni maddede de varlığını sürdüreceğinden hareket ederek bunların yine necis olarak kalacaklarını söylemiştir. İmam Ebû Yusuf'a göre bir oduna idrar bulaşsa, sonra bu odun yanarak kül olsa ve bu kül bir kuyuya düşse kuyunun suyunu ifsat eder. Çünkü idrar bulaşan bir odun pis olur. Bu odunun yanması yani istihale geçirmesi de ondaki pisliği izale edemez. Ebû Yusuf istihaleye uğrayan necis maddelerin şarabın sirkeleşmesine kıyas edilmesini de doğru bulmamıştır. Çünkü ona göre şarapla ilgili bu hüküm kıyasa (genel kurala) muhalif olarak sabit olduğundan dolayı, başka hâdiselerin ona kıyas edilmesi sahih olmaz. Aynı şekilde ona göre değişikliğe uğrayan necis maddeler, derinin tabaklanmasıyla temiz hâle geleceğini ifade eden hadislere de kıyas yapılamazlar. Çünkü derinin aynı temiz olup, onu necis hâle getiren içindeki nem ve ıslaklıktır ki, tabaklamakla bunlar zâil olurlar. Ne var ki İmameyn arasında böyle bir ihtilaf bulunsa da mezhepte muhtar ve müftâ bih olan görüş İmam Muhammed'in görüşüdür. Aynı görüş İmam Âzam'a da nispet edilmiştir. Sonra gelen birçok Hanefî fukahası da bu görüşü tercih etmiştir.³³

Hanefiler necis maddenin istihaleyle temiz olacağını kabul etmektedirler. Zira onlar "Şeriat necaset vasfını, eşyada bulunan bazı özelliklere bağlamıştır. Bunların ortadan kalkmasıyla necaset de ortadan kalkar. Buna göre bir merkep tuzlaya düşüp tuz olduktan sonra, artık ortada onun et ve kemikleri kalmamış, sadece tuz kalmıştır. Dolayısıyla buradan alınan bir tuza merkebin değil, tuzun hükümleri uygulanır. Yine necis olan meninin, alâkaya ve sonra da mudğaya dönüştükten sonra temiz olduğunu, üzüm suyunun şaraba dönüşmekle necis olduğunu, ardından sirkeye dönüştüğünde ise tekrar temiz hâle gelerek maddenin hükmünün değiştiğini" ifade ederek görüşlerini açıklamışlardır.³⁴

Malikî Mezhebi'nin konuyla ilgili yaklaşımları da Hanefî Mezhebi'ne yakındır. Malikî Mezhebi istihaleyi prensip olarak bir temizleme çeşidi olarak kabul etmişlerdir. Malikiler, istihale geçiren maddelerin salâha veya fesada doğru bir değişikliğe uğramalarına göre farklı hüküm alacaklarını; salâha doğru değişenlerin temiz, fesada doğru değişen maddelerin ise necis olacağını söylemişlerdir. Pis suyla sulanan veya hayvan pislikleriyle gübrelenen mahsullerin temiz olmaları, ekilen pis tohumdan meydana gelen ürünün temiz olması, hayvanların yedikleri necis maddelerin ete

³⁰ Çeker, 2011:19.

³¹ Mehmet Akdoğan, "Yağın Sabuna Dönüşmesi", 1. Ulusal Helal Ve Sağlıklı Gıda Kongresi, 2011:45-47.

³² Çeker, 2011:19.

³³ Kâsânî: 1982:1/85. İbn Abidin, 2000:1/316-327.

³⁴ İbn Abidin, 2000: 1/327.

dönüşmesiyle temiz hâle gelmeleri de istihâle neticesinde salâha doğru değişmeye verilen örneklerdir.³⁵ Nitekim Malikiler, ölü bile olsa ceylan kanından elde edilen miskin salâha doğru bir değişime uğramasından hareket ederek onun temiz olduğuna hükmetmişlerdir. Çünkü onlara göre aslı kandan oluşan misk maddesi, istihâle geçirmekte ve kanın bütün sıfatları değişikliğe uğramaktadır. Öyle ki bütün sıfatları değişen bu madde artık eski isminden farklı kendisine mahsus yeni bir isimle isimlendirilmektedir. Allah Rasûlü'nün misk kullanmasını da onun temiz olmasına delil getirmişler ve "Şayet o necis olsaydı, Resûl-i Ekrem koku olarak onu kullanmazdı." demişlerdir.³⁶ Malikiler, necis maddelerin yanmasıyla meydana gelen külün hükmünde ihtilaf etmişlerdir. Mesela leşin yanarak kül hâline gelmesi durumunda, bir görüşe göre bunun necasetin bir cüz'ü olması hasebiyle necis olduğu, diğer bir görüşe göre ise istihâle geçirdiği için temiz olduğu ifade edilmiştir.³⁷

2.1.2.2.Şafîî ve Hanbeli mezhebi

Bu konuda Hanbeliler ve Şafiiler benzer görüşlere sahiptirler. Şafiilerde olduğu gibi Hanbelî Mezhebi'ne göre necis veya haram bir maddeden ortaya çıkan yeni madde de, necaset veya haramlık vasfını korur. Bu hükmün tek istisnası hamırdır. Çünkü onlara göre hamrın necaseti sonradan ortaya çıkan harici bir vasfa (iskâr) dayanırken, diğer necasetlerin necisliği aynıdır. Bu açıdan hamr, kendiliğinden sirkeye dönüştüğünde onu necis hâle getiren bu vasfı zâil olacağından temiz olsa da, onun dışındaki diğer necis maddeler için bu hüküm geçerli değildir. O hâlde diğer necis maddeler yanma, güneşte kalma, rüzgârlanma, kuruma gibi yollarla istihâle geçirdiklerinde temiz olmazlar.³⁸

Şafiiler istihale konusunda necasetleri ele alırken ayn-ı necis veya herhangi bir vasfı necis olan olmak üzere ikiye ayırmışlar; aynı necis olan bir maddenin istihale geçirse bile temiz olmayacağını söylemişler; herhangi bir vasfı necis olanın ise istihale geçirdiklerinde bu vasfının ortadan kalktığı için temiz olacağını belirtmişlerdir. Bir vasfından dolayı necis olup istihâle geçirdikten sonra temiz hâle gelecek maddeleri de sadece meyte derisi ve hamr olmak üzere ikiye indirmişlerdir. Konuyla ilgili Şirâzî şöyle demiştir: "Tabaklanan meyte derisi ve hamr dışında necis olan maddelerden hiçbir madde istihale geçirmekle temiz hâle gelmez. Buna göre hayvan tezeği veya insan pisliği yanmakla kül hâline gelseler, yine de temiz olmazlar. Çünkü bunlar, ayn-ı necis maddelerdir. Hamr ise akılla kavranabilen bir illetten dolayı necistir. Bu illet zâil olduğu zaman, necaset de ortadan kalkar."³⁹ Nevevî, meyte kemiği, hayvan tezeği, insan pisliği ve bunun gibi necis maddelerin hiçbirinin yanmakla; aynı şekilde meyte, domuz, köpek veya eşeğin de tuzluğa düşüp tuza dönüşmekle temiz olmayacaklarını söylemiştir.⁴⁰

2.1.2.3.Zahiri Mezhebi

Zâhirî mezhebinin meşhur âlimi İbn Hazm istihâleyi temizleme yollarından biri olarak kabul etmiştir. Ona göre necis maddeler istihale geçirdiklerinde temiz olurlar. Necis veya haram bir madde istihaleye uğradığında, haram ve necislik hükmünün kendisine bağlanmasına sebep olan vasfı zail olacağı için artık bu madde helal ve temiz hale gelir. İstihâle konusunda daima hükümlerin isimlere, isimlerin de kendisini diğer şeylerden ayıran sıfatlara tabi olduğu, dolayısıyla sıfatların değişmesiyle isimlerin, isimlerin değişmesiyle de hükümlerin değişeceğini vurgulamaktadır.⁴¹

2.2. İstihlak

İstihlak sözlükte, tüketim, kaybolma, yok olma, ölmek manasına gelen هلك fiilinden türemiş, bir malı infak etmek, harcamak, bir maddenin diğer bir madde içinde kendisinden eser kalmayacak şekilde karışması demektir. Fıkıhta ise az olan bir maddenin kendisinden çok olan bir madde içinde tat, görünüm, koku vb. yönden hissedilemeyecek şekilde karışması demektir.⁴² İstihlak dinen necis ya da haram sayılan az miktardaki bir maddenin helal olan çok bir madde içinde renk, tat, koku ve görünüm

³⁵ Derdîr, Şerhu'l-Kebir, ty:1/151.

³⁶ Huraşî, Muhtasari Seydi Halil, ty: 1/87.

³⁷ Karâfi, ez-Zahira, 1994:1/187.

³⁸ İbn Kudâme, 1997:1/293.

³⁹ Şirâzî, el-Mühezzeb, 1996:1/48; Şirbini, Muğni'l-Muhtaç, ty:1/81.

⁴⁰ Nevevî, el-Mecmu', ty:II/579; Çayıroğlu, 2013:245.

⁴¹ İbn Hazm, el-Muhallâ, ty:1/138-142.

⁴² İbn Manzûr, Lisanu'l-Arab, 1990:X/505; Firuzâbâdî, Kamus, 1978:1/858.

olarak kaybolması böylece dinen haram ve necis olma özelliğinin gitmesini ifade etmektedir.⁴³ Az miktardaki madde, çok miktardaki madde içinde tükenecek (istihlak) şekilde karışan az miktardaki maddenin tat, renk ve koku vasıfları zail olursa hüküm galip/çok olana göre olur.⁴⁴

İstihlak maddenin temel yapısında meydana gelen bir dönüşüm olmadığı için genellikle iki konu çerçevesinde önem taşımaktadır.

2.2.1. Temiz Bir Sıvıya Karışan Necaset ve Hükümü

Suya düşen necasetin, suyun renk, tat ve koku sıfatlarından birisini değiştirmesi durumunda suyun necis olacağına ittifak vardır. Bu konuda suyun az veya çok olmasının da bir önemi yoktur. Az suya düşen necaset Hanefî, Şafîî, Hanbelî ve bir rivayette Malikilere göre, düşen necaset suyun vasıflarını değiştirmese bile onu necis yapar. Çok miktardaki suya düşen necasetin, onun renk, tat veya kokusunu değiştirmedeği sürece suyu necis yapmayacağı hükmü üzerinde de ittifak edilmiştir⁴⁵ fakat çok suyun, ölçüsünün ne olacağı konusunda mezhepler ihtilaf etmişlerdir.⁴⁶

2.2.2. Temiz Bir Gıdada Kendiliğinden Oluşan veya Sonradan Katılan Alkolün Hükümü

İstihlak mevzuunda gıda ile alakalı günümüzde en çok tartışılan konulardan birisi modern insanın günlük hayatının bir parçası haline gelmiş bulunan gazlı meşrubatlardır. Bunun yanında kozmetik ve ilaçta kullanılan, az miktardaki haram maddenin vaziyeti de tartışma mevzuudur. Meşrubat ürünlerinde ise katkı maddelerini çözmek için az miktarda alkol kullanılması bu tür içecekleri tartışmalı hale getirmektedir. Tartışmanın temel noktası ise bu alkolün sarhoş edicilik vasfının bulunup bulunmadığı teşkil etmektedir.

Doğadaki meyve ve sebzelerde tabii olarak ortaya çıkan alkol ile alakalı dinimizde bir nehiy bulunmamaktadır. Sarhoşluk meydana gelmediği müddetçe meşru addedilmiştir. Hz. Peygamber'in kişiyi sarhoş etmeyen nebize müsaade buyurmaları⁴⁷ buna delildir. Bununla beraber yenildiği, içildiği veya koklandığında sarhoşluk veren, insan aklını ve tefekkür melekesini ortadan kaldıran maddelerin haram olduğu bilinmektedir. Meyve sularında kendiliğinden oluşan etil alkol (yüzde 0,5, -1 gibi) bu niteliktedir. İki haftalık olgunlaşmış bir muzun 100 gramında yaklaşık 1gr alkol oluşmaktadır. Muz olgunlaştıkça alkol miktarı artmaktadır. 4 günlük bir muzun 100 gramında ortalama olarak 0,1 gram alkol bulunmaktadır. İki haftalık olgunlaşmış bir muzun 100 gramında ise yaklaşık 1gr alkol bulunmaktadır. Bu şekilde kabukları siyahlaşmış ve olgunlaşmış iki haftalık bir muzda (100 gram muzda 1 gram) alkol bulunmaktadır.⁴⁸

Türkiye'de on gazlı içecek üzerinde yapılan bir çalışmada alkol nispetlerinin yüzde sıfır ile bir elli altı (% 0 ile % 1,56) arasında değiştiği gözlemlenmiştir. Kaynatılarak jelatinize edilmiş darı, mısır, pirinç veya ince bulgurun hususi laktik kültür ile yirmi dört saat laktik mayalanması neticesinde elde edilen bozada, bir günlük iken % 03-0,5 nispetinde alkol içerir. Yaz aylarında bozadaki mikroorganizmalar hızla üremekte ve bozayı ekşiterek içerisindeki alkol miktarı % 1'in üzerine çıkmaktadır. Bu sebeple ticari olarak üretilen bozalar pastörize edilip piyasaya sürülmektedir. Taze bozadaki alkol nispeti % 0,4-0,8 dolaylarındadır. Kefir, sütteki süt şekerinin (laktöz) süt asidi bakterileri ve kefir taneciği denilen maya yardımıyla parçalanma neticesinde oluşan bir süt ürünüdür. Bu mikroorganizmalar sayesinde hususiyle süt asidi ve bir miktar da etil alkol oluşmaktadır. Geleneksel olarak Orta Asya'da yapılan kefirlerde % 0,5-0,10 alkol bulunmaktadır. Gıda firmalarının ürettiği kefirlerde ise alkol oranı daha düşük olup % 0,1-0,5 arasında değişmektedir. Boza ve kefir uzun süreli inkübasyon⁴⁹ ile alkol nispeti % 2'nin üzerine çıkabilmektedir. Ambalajlı ürün şeklinde satılan boza ve kefirler açıldıktan sonra iyi takip edilmeli ve ekşimeden tüketilmelidir. Aksi takdirde alkol oranı yükselmekte ve haram hale gelebilmektedir. Yine ekmek hamurunda mayalanma neticesinde ortaya çıkan % 1-3 civarındaki

⁴³ Saffet Köse, Murat Şimşek, "İstihlak", Uluslararası 1. Helal ve Sağlıklı Gıda Kongresi, 2011: 122.

⁴⁴ Köse ve Şimşek, 2011: 123.

⁴⁵ Serahsî, el-Mebsût, 1989: I/52; İbn Rüşd, Bidâyetü'l-Müctehid, 1985: I/24.

⁴⁶ Çayıroğlu, 2014: 280.

⁴⁷ Nesâî, Eşribe, 51.

⁴⁸ Döndüren, Gıda katkı maddeleri ve istihlak, Ulusal Helal ve Sağlıklı Gıda Kongresi, 2011: 115.

⁴⁹ İnkübasyon: Bir mikroorganizmanın gelişmesini tamamlaması için belirli bir sıcaklık ve belirli bir atmosfer ortamında tutulma süresi.

alkol pişirme esnasında buharlaşmaktadır.⁵⁰

Kozmetik ürünlerinde istihlak ile alakalı hususiyle şampuanlarda bulunan alkol benzil olduğu için haram olarak değerlendirilmemektedir. Kolonyadaki alkol hacim esasına göre kolonyanın üzerinde derecesi ile A° olarak ifade edilmektedir. Mesela üzerinde 80° yazan bir kolonya % 80 alkol ihtiva etmektedir. Bu alkol belli bir süre zarfında buharlaşıp uçmaktadır. Netice itibariyle alkol uçtuğu ve eser kalmadığı için haram hükmü verilmemiştir. Ancak bütün bunlara rağmen kozmetikte alkolsüz çözümler bulunmalıdır. İlaç mevzuunda ise, tedavi maksadıyla alkol kullanılması, alternatifini bulunmaması durumunda zaruret kapsamında caiz görülmektedir.⁵¹

Bu hususlarda Hayreddin Karaman da, “necis olan veya yenmesi, içilmesi haram kılınan bir nesnenin azı da, çoğu da yenmez ve içilmez, ama bu nesne, temiz olan bir başka nesneye karışır, karıştırılırsa, keza yanma vb. şeklinde değişime uğrarsa hüküm değişir; yani o nesne haram ve necis (dince pis) olmaktan çıkar. Bun göre az olan haram bir madde, belli miktarda çok olan helale katıldığında haram maddenin özellikleri ortaya çıkmadığı müddetçe karışımın haram olmaz. Gazlı içecekler büyük tanklarda yapılıyor, bunların içindeki sıvı/su, müctehidlerin birçoğuna göre "çok"tur. Buna göre gazlı bir içeceği elinize aldığımızda koklayınca alkol kokmuyorsa, tadınca alkol tadı vermiyorsa, bakınca alkol rengini almamış ise, o içecek temizdir, helaldir. "Çoğu sarhoş eden içeceğin azı da haramdır" kuralına göre de baktığımızda, piyasadaki gazoz ve kolaların içilebilecek çok miktarı sarhoş etmediğine göre bu bakımdan da bir sakıncası yoktur. "Bir oturuşta, içişte, bir defada, bir bardağın etkisi geçmeden diğerini içmek suretiyle belli bir sürede içilebilecek çok" sıvı insanı sarhoş ediyorsa bunun azını içmek de caiz değildir. Kefir, boza, gazoz ve kolalarda, çoğunun içilmesi durumunda sarhoş etme özelliği/etkisi yoktur. Bunlarda temiz olan su çok, içinde oluşan veya aromasını eritmek için kullanılan etil alkol azdır, bunların içinde alkolün rengi, tadı ve kokusu yoktur. Bu nedenle bunlara haram demenin sorumluluk gerektireceğini" belirtir.⁵²

Böylece, imalatında, suda erimeyen renklendirici ya da koruyucu hususiyeti olan bazı maddeleri eritmek maksadıyla az miktarda da olsa alkol kullanılan gıdaların yenilip içilmesi “umumu belvâ” bulunduğu ve yiyecek maddesinin imalat aşamasında eklenen alkolün büyük nispette uçması sebebiyle caiz olduğu yine gıda ve ilaçlara eklenen aslı necis veya haram kılınmış olan maddelerin istihale veya istihlak yolu ile helal olduğu kabul edilmektedir.⁵³

Az olan necis maddenin çok olan temiz madde içerisinde renk, koku ve tattan eser kalmayacak şekilde kaybolması şeklindeki istihlâkin caiz olduğuna dair bazı küllî kaideler dayanak olarak da gösterilmektedir. Bunlar; “Eşyada asıl olan ibâhadır”, “Haramlık ve necis olmak arızîdir.” ve “Nadir olan yok hükmündedir.” küllî kaideleridir. Bu küllî kaideler sırasıyla, bir maddenin haram olmasının aslı değil arızî olduğu, az olan bir maddenin yok hükmünde addedileceği ve bir maddenin aslının ibâha (haram olmamak) olduğunu ifade etmektedir.

3. SONUÇ

İstihale ve istihlak haramlığı ya da pis olduğu kesin olan bir maddenin helal hükmü verilmesine sebep olacak değişimlerdir. Bu durumda istihale ve istihlak maddenin pis veya haram kabul edilmesindeki illeti ortadan kaldırıyorsa o maddeye helal hükmü verilmektedir. Örneğin içkinin haram kılınmasındaki illet onun sarhoş edici özellikte olması fakat alkolün mayalanma sonucu sirkeye dönüşmesi sonucunda haram olmasındaki illet ortadan kalktığı için helaldir diyoruz. Sütün fermantasyon (mayalanma) sonucu yoğurda dönüşmesi sonucunda yoğurt olan süt eğer pisse yoğurtta pis diyoruz. Zira bu durumda sütteki pislik istihaleye uğramadığından pis olma illeti ortadan kalkmamıştır. Öyleyse haram olma illetini ortadan kaldıran istihale ve istihlak helal kılıcıdır. Buna göre;

- ✓ İstihale ve istihlak haram hükmünün illetini değiştiriyorsa hükmü de değiştirir.

50 Rifat Oral, *İstihlâk (Gıda ve Kozmetik Ürünlerinde Alkol Oranlarının Hükme Tesiri)*, Uluslararası 1. Helal ve Sağlıklı Gıda Kongresi, 2011:130-131.

51 Oral, *İstihlâk*, 2011:131-132.

52 Köse ve Şimşek, “İstihlak”, 2011:125.

53 Köse ve Şimşek, “İstihlâk”, 2011:123.

- ✓ Bazı gazlı içeceklerde az miktarda alkol bulunmaktadır. Bu alkol çok olan sıvının içerisinde alkol özelliğini kaybederek bulunduğu ve çok içilse de sarhoş etmediği için uzak durmak evla olmakla beraber haram hükmü verilememektedir.
- ✓ Bazı ilaçlarda farklı oranda alkol bulunmaktadır. Bu tür ilaçların kullanımı (yüksek miktarda alkol içermediğinde ve ilacın alternatifi bulunmadığında) zaruret kapsamında değerlendirilmektedir.
- ✓ Kozmetik ürünlerin bir kısmında alkol bulunmaktadır. Bunlar temizlikte kullanıldığı için içilmediği müddetçe haram hükmü verilememektedir.
- ✓ Gıdalardaki katkı maddeleri, zaruret, umumu belvâ, nadir olan yok hükmündedir, eşyada aslanan ibahadır, haramlık ve necis olmak arizidir gibi kaideler çerçevesinde değerlendirilmektedir.

KAYNAKÇA

Akdoğan, Mehmet, “Yağın Sabuna Dönüşmesi”, 1.Ulusal Helal ve Sağlıklı Gıda Kongresi, 19-20 Kasım Ankara 2011.

Başığit, Levent, “Topraklaşma”, 1.Ulusal Helal ve Sağlıklı Gıda Kongresi, 19-20 Kasım Ankara 2011.

Bayındır, Abdulaziz, İslam Fıkhı Açısında Helal Gıda Sempozyumu, 3-4 Haziran, Bursa 2009.

Buhârî, Muhammed b. İsmail b. İbrahim (256/869). el-Câmiu’s-Sahîh. Çağrı Yay., İstanbul 1981.

Çayıroğlu, Yüksel, İslam Hukukuna Göre Gıda Katkı Maddeleri, İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi, sy. 26, 2015

Çayıroğlu, Yüksel, İslam Hukukuna Göre Helal Gıda, Işık yayımları, İzmir 2014.

Çeker, Orhan, “İstihale”, 1.Ulusal Helal ve Sağlıklı Gıda Kongresi, Sözlü Bildiriler, 19-20 Kasım, Ankara 2011.

Dârimî, Ebû Muhammed Abdullah b. Abdirrahman et-Temîmî es-Semerkindî (255/868). Sünen-i Dârimî. Çağrı Yay., İstanbul. 1981.

Döndüren, Hamdi, “Gıda Katkı Maddeleri ve İstihlak”, 1.Ulusal Helal ve Sağlıklı Gıda Kongresi, 19–20 Kasım, Ankara 2011.

Döndüren, Hamdi, “Kur’an ve Sünnete Göre Helal-Haram Gıdalar ve Kimyasal Değişim (İstihâle ve Tegayyür)”, İslam Fıkhı Açısından Helâl Gıda Sempozyumu, 3-4 Haziran, Bursa 2009.

Ebû Dâvûd, Süleyman b. el-Eş'as es-Sicistânî el-Ezdî (275/888). Sünen-i Ebî Dâvûd. Çağrı Yay., İstanbul 1981.

Elgün, Adem, “Şarabın Sirkeye Dönüşümü”,1.Ulusal Helal Ve Sağlıklı Gıda Kongresi, Sözlü Bildiriler, 19-20 Kasım Ankara 2011.

Fîruzâbâdî, Ebu't-Tâhir Mecdüddin Muhammed b. Ya'kûb b. Muhammed (817), el-Kâmûsu'l-Muhît, el-Hey'tü'l-Mısıriyyeti'l-âmmeti li'l-kitâb, 1978.

Gündüz, Hüseyin Hüsnü, “Gıda Katkı Maddeleri ve Riskleri”, İslam Fıkhı Açısından Helal Gıda Sempozyumu, 3-4 Haziran, Bursa 2009.

Huraşî, Muhammed Seydî Ebu Abdillâh, el-Huraşî alâ Muhtasari Seydî Halîl, Dar'ı Sâdır, Matbaâ-i Kübra el-Emîriyye, Bulak, 1317-1318.

İbn Âbidîn, Muhammed Emin, Hâşiyetü Reddül-Muhtâr ale'd-Dürri'l-Muhtâr. İstanbul: Kahraman Yayınları 1984.

İbn Hazm, Ebu Muhammed Ali b. Ahmet b. Said (456/1063). el-Muhallâ bi'l-Âsâr. Daru'l-Fikir Yay., Beyrut ty.

İbn Kudâme, Ebû Muhammed Abdullah b. Ahmet (620/1223). el-Muğnî, Dâru'l-Fikir Yay., Beyrut 1997.

- İbn Mâce, Ebû Abdullah Muhammed b. Yezid el-Kazvî (273/886). Sünen-i İbn Mâce. Çağrı Yay., İstanbul 1981.
- İbn Manzûr, Muhammed b. Mükerrrem b. Ali b. Ahmed, Lisânü'l-Arab, Daru's-Sadr Yay. Beyrut 1990.
- İbn Rüşd el-Hafîd, Ebü'l-Velîd Muhammed b. Ahmed b. Muhammed, Bidâyetü'l-Müctehid ve Nihayetü'l-Muktesid, Kahraman Yayınları, İstanbul 1985.
- Kâsânî, Ebû Bekr Alâeddin Ebû Bekr b. Mes'ud b. Ahmed (587), Bedâiu's-Sanâi fi Tertîbi's- Şerâi', Dâru'l-kütübi'l-Arabi Yay., Beyrut 1982.
- Köse, Saffet ve Şimşek, Murat, "İstihlak", 1.Ulusal Helal ve Sağlıklı Gıda Kongresi, 19-20 Kasım, Ankara 2011.
- Malik b. Enes, el-Muvatta, çev. Ahmet M.Büyükçınar, Al-Tuğ Yay., İstanbul 1982.
- Mâverdî, Ebu Hasan Ali b. Muhammed b. Habîb, el-Hâvi'l-Kebîr, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 1994.
- Nesâî, Ebû Abdurrahman Ahmed b. Şuayb b. Ali b. Bahr b. Sinan b. Dinâr (303/915). Sünen-i Nesâî.
- Nevevî, Ebu Zekeriya Muhyiddin b. Şeref (677/1277). Kitabu'l-Mecmu' Şerhu'l-Mühezzeb. Daru'l-Fikr, Beyrut ty.
- Oral, Rıfat, "İstihlâk" (Gıda ve Kozmetik Ürünlerinde Alkol Oranlarının Hükme Tesiri), 1.Ulusal Helal ve Sağlıklı Gıda Kongresi, 19-20 Kasım, Ankara, 2011.
- Râğîb el-İsfahânî, Ebu'l-Kasım Hüseyin b. Muhammed, el-Müfredât fi Ğarîbi'l-Kur'ân, İstanbul 1986.
- Serahsî, Şemsü'l-eimme Ebû Sehl Ebû Bekir Muhammed b. Ahmed es-Serahsî (1090), Kitâbu'l-mesbût, Beyrut: Dâru'l-ma'rife; Mabsût Tercümesi, editör: Prof. Dr. Mustafa Cevat Akşit, Gümüşev Yayınları, İstanbul 2008.
- Şenol Yahya Şenol, Kur'an'a Göre Hayvansal Gıdalarda Helallik Ölçüleri, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, İstanbul 2013.
- Şirbînî, Muhammedü'l-Hatîb, Muğni'l-Muhtâc ilâ Mağrifeti Meânî Elfâzi'l-Minhâc, Dâru'l-Fikir Yay., Beyrut 1994.
- Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevre (279/892). Sünen-i Tirmizî, Çağrı Yay., İstanbul 1981
- Zuhayli, Vehbe, el-Fıkhu'l-İslâmî ve Edilletuhû, Daru'l-Fikr, Dımeşk 1985.
- Zühaylî, Vehbe, İslâm Fıkıh Ansiklopedisi, çev. Ahmet Efe, Beşir Eryarsoy, Feza Yayıncılık, İstanbul 1994.